

УДК 338.43.368

Шишпанова Н.О.*кандидат економічних наук,
асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Миколаївського національного аграрного університету***Совщак С.С.***здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
Миколаївського національного аграрного університету***Мельник Ю.В.***здобувач вищої освіти освітнього ступеня «Магістр»
Миколаївського національного аграрного університету*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД АГРАРНОГО СТРАХУВАННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ СТРАХОВУ ПРАКТИКУ

FOREIGN EXPERIENCE OF AGRARIAN INSURANCE AND POSSIBILITIES OF ITS IMPLEMENTATION IN THE DOMESTIC INSURANCE PRACTICE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто процес агрострахування зарубіжних країн. Розкрито сутність поняття «агрострахування». Наведено специфічні фактори страхування таких країн, як Іспанія, США, Канада. Висвітлено дві моделі страхування, які застосовуються у міжнародній практиці (американська і європейська). Наведено динаміку страхування сільськогосподарських культур в Україні. Висвітлено основні особливості та недоліки цих моделей.

Ключові слова: агрострахування, страхування, агропромисловість, продовольча безпека, економіка.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен процесс агрострахования зарубежных стран. Раскрыта сущность понятия «агрострахование». Приведены специфические факторы страхования таких стран, как Испания, США, Канада. Освещены две модели страхования, применяемые в международной практике (американская и европейская). Приведена динамика страхования сельскохозяйственных культур в Украине. Освещены основные особенности и недостатки данных моделей.

Ключевые слова: агрострахование, страхование, агропроизводство, продовольственная безопасность, экономика.

ANNOTATION

The article deals with the process of agricultural insurance of foreign countries. The essence of the definition of "agro-insurance" is revealed. The specific factors of insurance in the countries: Spain, the USA, Canada are given. Two models of insurance, which are applied in the international practice, are described (American and European). The dynamics of insurance of agricultural crops in Ukraine is presented. The main features and drawbacks of these models are highlighted.

Keywords: agro-insurance, insurance, agro-production, food safety, economy.

Постановка проблеми. Сільське господарство є пріоритетним напрямом розвитку багатьох країн, зокрема України. Аграрна галузь України відіграє важливу роль у структурі національної економіки. Незважаючи на сприятливі кліматичні умови для агропромисловості, сільське господарство в Україні щорічно потерпає від небезпечних природних явищ і несприятливих погодних умов, що позначаються на зниженні врожайності, недоборі валової продукції сільськогосподарських культур, внаслідок чого сільгоспвиробники отримують збитки. Варто

відзначити, що держава надає допомогу потерпілим у результаті стихійних явищ природного характеру сільськогосподарським товаровиробникам, але її форми і методи не відповідають провідній світовій практиці. Мінімізація збитків аграріїв за рахунок прямого фінансування є суб'єктивним та неефективним. Вважаємо, що сповільнений розвиток страхування в аграрній сфері України спричинений відсутністю повноцінного законодавчого забезпечення, недоліками в організації та координації співпраці головних учасників ринку страхових послуг в аграрному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні науковці приділяють достатню увагу проблемам розвитку сільського господарства та аграрного страхування. Серед вітчизняних авторів, які займаються цією проблематикою, слід виділити О. Гудзя, М. Дем'яненка, О. Зорю [1], Г. Зуба, П. Лайко, Г. Минкіну [3], С. Навроцького, Р. Шинкаренка. Серед зарубіжних вчених слід назвати таких, як Ф. Найт, О. Лобанов, М. Чекулаєв, К Редхед, Д. Штайхофф, Р. Каретт.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зменшуючи важливість отриманих результатів указаних авторів, відзначимо, що нині мало уваги зосереджено на сучасному аналізі різних зарубіжних програм аграрного страхування. Отже, подальшого розроблення та доопрацювання потребують питання дослідження систем аграрного страхування, що склалися в провідних зарубіжних країнах, з метою їх адаптації до вітчизняної практики.

Мета статті полягає в аналізі наявних у світі систем аграрного страхування та виділенні окремих елементів, які можна застосувати на вітчизняному страховому ринку відповідно до інституціональних умов.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маючи сприятливі природно-кліматичні умови

для розвитку сільського господарства, ця галузь знаходиться на досить низькому рівні, оскільки не використовує навіть половину наявного потенціалу. Така ситуація в сільському господарстві є наслідком відсутності реальної підтримки вітчизняних аграрних підприємств з боку держави, нестачі інвестицій у розвиток сільського господарства, невикористання нових високотехнологічних засобів у процесі функціонування підприємств галузі та неврахування досвіду розвинених країн світу під час вирішення наявних проблем. Але навіть наявні можливості суб'єктів сільськогосподарського бізнесу використовуються не повністю, через що втрачається значна частина їхнього прибутку. Наприклад, практично не здійснюється страхування сільськогосподарської продукції від непередбачуваних втрат у результаті несприятливих погодних умов та стихійних лих, які, на відміну від багатьох інших ризиків, є менш прогнозованими та майже неконтрольованими. Виникнення будь-якого з цих ризиків призводить до втрати фінансових ресурсів аграрних підприємств, невиконання угод з вітчизняними чи іноземними партнерами та навіть припинення діяльності через нестачу коштів для відшкодування збитків і відновлення посівів наступного року. Дослідження загальних тенденцій розвитку ринку агостраховання в Україні за період 2013–2017 рр. (табл. 1) дало змогу зробити низку висновків.

Усвідомлення державою важливості страхування суб'єктів аграрного бізнесу привело до прийняття у 2012 р. Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», згідно з яким держава бере на себе частину витрат аграріїв щодо виплати страхових премій. Але цей Закон так і не був реалізований на практиці, а у Державному бюджеті на 2017 р. також не було передбачено коштів на субсидування страхових премій у галузі агостраховання.

Агостраховання – це перевірений механізм управління сільськогосподарськими ризиками, який забезпечує баланс інтересів усіх сторін або учасників: аграріям він забезпечує захист прибутків за втрати врожаю; кредиторам – повернення кредитів, узятих на сільськогосподарські потреби; державі – продовольчу безпеку [1].

Система агостраховання широко використовується в зарубіжних країнах і має свої особливості. Практично в усіх країнах світу існують системи обов'язкового страхування від катастрофічних та природних ризиків, засновані на взаємодії комерційних страхових компаній і державних органів, що виражається, зокрема, у створенні спеціальних фондів катастроф або систем обов'язкового перестраховання за участю держави [1].

Передумовою розвитку аграрного страхування є обов'язкова участь держави в організації страхування, яка може виявлятися у безпосередньому страхуванні ризиків (така форма страхування існує в Греції, Кіпрі) та через підтримку приватного страхування (Іспанія, США, Канада). Сектори агостраховання Іспанії, США, Канади є найбільшими і найефективнішими. Система страхування в кожній країні є унікальною, тому що формується тривалий час і під дією багатьох специфічних факторів [2].

У міжнародній практиці існують дві моделі страхування, яким можна дати умовні назви «американська» та «європейська». Основною характеристикою американської моделі є велика державна підтримка страхування аграрних ризиків. Центральним елементом державної підтримки є надання субсидії на оплату частини страхової премії, що дає змогу знизити вартість страхування для сільгоспвиробників та, відповідно, забезпечити масовий характер страхування.

Європейську модель можна охарактеризувати як приватну. Це означає мінімальне втручання держави, а також те, що сільгоспвиробники купують страховий поліс за його повною ціною. Тому страхові компанії пропонують на ринку тільки ті страхові продукти, які реально можуть бути продані по такій ціні, а це переважно продукти страхування від окремих ризиків, тому що мультиризикові продукти були б для фермерів занадто дорогими [6].

Вважаємо, що охарактеризовані нами обидві моделі – американська та європейська – мають свої недоліки. Так, недоліками американської системи, на нашу думку, є високі адміністративні витрати та складність контролю моральної загрози того, що наявність страхового захисту знизить мотивацію страхувальника для

Таблиця 1
Динаміка страхування сільськогосподарських культур в Україні у 2005–2017 рр.

Показники	Роки					Відхилення (+, -)	
	2013	2014	2015	2016	2017	2017/2013 рр.	2017/2016 рр.
Кількість договорів, шт.	1 722	1 392	1 062	793	957	-765	164
Застрахована площа, тис. га	869	732	689	700	657	-212	-43
Сума премії, млн. грн.	135,4	72,8	77,7	157,0	204,4	69	47,4
Сума премії, млн. дол. США	16,9	5,6	3,4	6,0	7,7	-9,2	1,7
Середня ставка премії, %	3,1	2,4	2,0	2,5	3,5	0,4	1,0
Рівень виплат, %	9,7	7,6	12,9	44,2	3,7	-6	-40,5

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України

уникнення чи прогнозування ризику, в результаті чого зростає імовірність понесення збитку. Як наслідок, страхові компанії мають високі показники збитковості під час страхування аграрних ризиків [6].

Недоліками приватної європейської моделі є незахищеність страхувальника та обмежені можливості розвитку країни.

На основі проведених теоретичних досліджень можемо відзначити, що сектор агрострахування в Іспанії є найбільшим в Європі та третім за розміром у світі після США і Канади. На рис. 1 наведено систему агрострахування в Іспанії.

Вважаємо, що досить унікальною системою аграрного страхування є іспанська модель. Адже до недавнього часу вона вважалася єдиною європейською моделлю, яка, як і американська, передбачала активну роль держави у підтримці страхування аграрних ризиків. Проте нині країни Європи почали використовувати її досвід, а саме субсидоване аграрне страхування почало розвиватися в Італії, інші країни ретельніше досліджують цю модель, можливості її застосування. Крім того, іспанська система є змішаною моделлю, яка нівелює відзначені недоліки перших двох моделей та зближує їх між собою [7].

Вважаємо доцільним виділити основні характеристики іспанської моделі аграрного страхування:

- правила роботи є чітко визначеними та законодавчо закріпленими в інституційному середовищі. Так, діє Закон «Про страхування», який був прийнятий у 1978 р. та з того часу практично не змінювався;
- страхування аграрних ризиків є добровільним;
- покриття ризиків у системі забезпечують власні страхові компанії на основі солідарної відповідальності;
- держава підтримує, контролює та розвиває систему аграрного страхування;

– сільгоспвиробники через свої об'єднання беруть активну участь у прийнятті рішень щодо питань аграрного страхування;

– система передбачає необхідність надання прямої державної підтримки в разі катастрофічних ризиків.

Доречно сказати, що за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва лідируючі позиції у світі має США. Однією з причин стабільності фахівці вважають сприятливу державну політику, спрямовану на підтримку аграріїв, ефективне співробітництво державного та приватного сектору. Прикладом успішного партнерства може бути досвід, який не тільки орієнтується на тривалий успіх, але й забезпечує його. Агрострахування в США передбачає управління всіма сільськогосподарськими ризиками для забезпечення балансу інтересів усіх сторін. Аграріям гарантується надання грошових коштів із захистом не тільки від загибелі врожаю, але й від зниження ціни; банкірам – повернення кредитів, залучених на сільськогосподарські потреби; держава витрачає менше коштів під час проведення страхування, тому що ризики розподіляються між виробниками та страховими компаніями [7].

У США фермери для страхування сільськогосподарських культур звертаються до незалежних агентів, які працюють від імені приватних страхових компаній. На рис. 2 наведено систему агрострахування в США.

У Канаді програма мультиризикового страхування функціонує інакше, адже там існують погодження між федеральним урядом та кожною провінцією, які продають фермерам страхові продукти через Королівські корпорації (засновані державою комерційні компанії). Провінції управляють страховими програмами самостійно та можуть звертатися за допомогою до федерального правління тільки в крайньому разі [7].

Уряд США та Канади активно намагається захистити виробників агропродукції у своїх

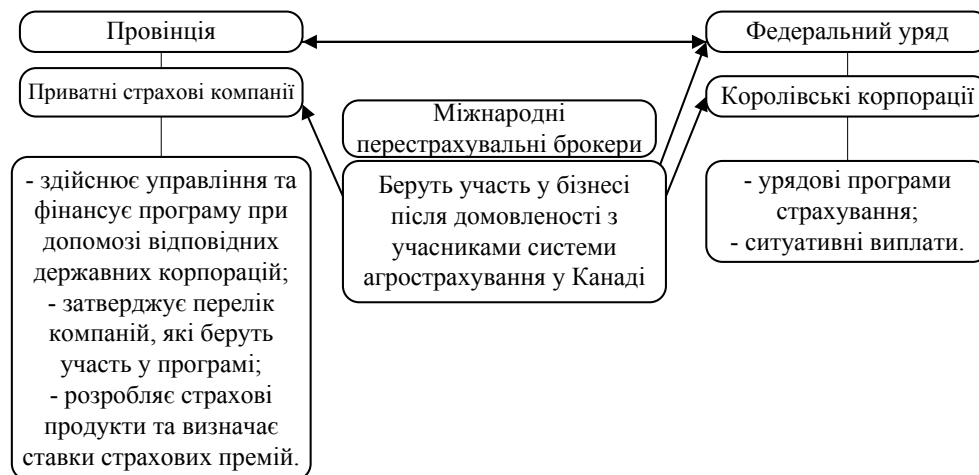

Рис. 1. Система агрострахування в Іспанії

Джерело: побудовано авторами на основі досліджених джерел

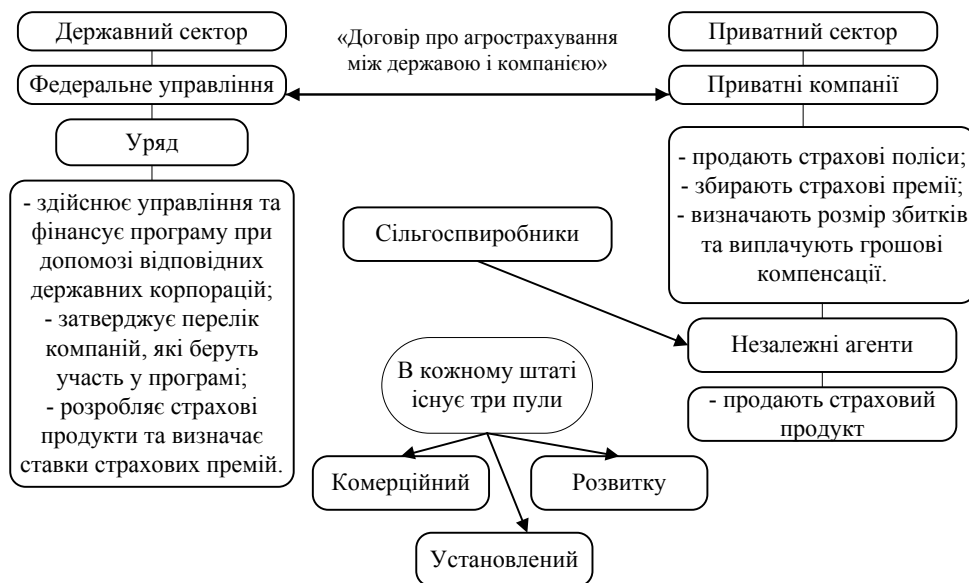

Рис. 2. Система агостраховання в США

Джерело: побудовано авторами на основі досліджених джерел

Рис. 3. Система агостраховання в Канаді

Джерело: побудовано авторами на основі досліджених джерел

країнах. На рис. 3 наведено систему агостраховання в Канаді. Відзначимо, що раніше допомога надавалась у вигляді прямих виплат після катастрофічних ризикових подій для компенсації загибелі значної частини врожаю фермерам. За попередні 20–25 років уряди усвідомили, що їх фінансові можливості обмежені, а інші галузі агросектору також потребують державної підтримки. Тому створено урядові програми страхування сільськогосподарських культур, які надають пряму фінансову допомогу ферме-

рам, а також допомагають краще розпланувати програму фінансової підтримки всьому аграрному сектору в довгостроковій перспективі.

Висновки. Отже, моделі агостраховання в різних країнах характеризуються такими ключовими особливостями:

- держава бере активну участь у діяльності системи агостраховання;
- політика держави у сфері страхування є прозорою та послідовною;
- страхування є добровільним;

– створюються спеціальні державні установи для вироблення та реалізації політики держави в зазначеній сфері;

– держава може надавати страхові субсидії як сільгоспвиробникам, так і страховим організаціям.

Кожна з проаналізованих нами моделей агрострахування в провідних зарубіжних країнах має свої переваги та недоліки. Проте під час адаптування визначених позитивних моментів зарубіжного досвіду до України слід розробити та запровадити найбільш оптимальну для вітчизняних аграріїв модель страхування з державною підтримкою. При цьому необхідно запровадити диференційований підхід до визначення розміру страхових субсидій; з'ясувати доцільність запровадження своєрідної страхової перепустки аграріїв до участі у програмах державної підтримки; розробити якісні страхові продукти, включаючи ті, що враховують зниження якості сільськогосподарської продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зоря О. Розвиток аграрного страхування в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/33_NIO_2009/Economics/54572.doc.htm.
2. Матвієнко Г. Організація підтримки розвитку приватного аграрного страхування в Україні на основі досвіду розвинутих країн. URL: http://www.library.dgtu.donetsk.ua/fem/vip33-2/33-2_25.pdf.
3. Минкіна Г. Страхування як інструмент управління ризиками підприємств АПК. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_1543/10mgo.pdf.
4. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>.
5. Прокопчук О., Улянич Ю., Бечко В. Особливості страхування аграрних ризиків у країнах світу. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 3. С 46–53.
6. Федорович І. Зарубіжний досвід страхування ризиків в аграрній сфері. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/20319/1/18-23.pdf>.
7. Фисун І. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/78211.doc.htm.